

Документ за международно сътрудничество между различни видове
социално-икономически организации и образователни институции
при разглеждането на въпроси, свързани с околната среда, в образователния процес
в областите Пазарджик - България, Кочани - Северна Македония и Лариса - Гърция

ИНТЕЛЕКТУАЛЕН ПРОДУКТ 4

Съдържание:

1. ВЪВЕДЕНИЕ	3
2. ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ПРОЕКТА:	3
3. СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ НА ПРОЕКТА:	4
4. ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ СИСТЕМИ В ОБЛАСТИТЕ ПАЗАРДЖИК, КОЧАНИ И ЛАРИСА:	5
4.1. Преглед на образователната система в град Пазарджик, България	5
4.2. Преглед на образователната система в Кочани, Северна Македония	15
4.3. Преглед на образователната система в Лариса, Гърция	21
5. СИЛНИ И СЛАБИ СТРАНИ В ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ СЕКТОР:	26
6. ДОБРИ ПРАКТИКИ, УСТАНОВЕНИ ОТ ПАРТНЬОРИТЕ ПО ПРОЕКТА	30
7. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ	35
8. ИЗТОЧНИЦИ	57

1. Въведение

Образованието е ключов елемент за социалния и икономическия живот на обществото. Силата на качествено образование дава резултати на две нива: на ниво на личностно развитие на гражданите и на ниво на развитие на обществото.

На индивидуално ниво образованието позволява на хората да придобият знания, умения и да осигурат достъп за критично мислене и избор в посока на подобряване на качеството на живот. На обществено ниво образованието е стратегически сектор, от който зависи цялостното развитие на общността. Всъщност образованието е от стратегическо значение за развитието на обществото в рамките на една община/регион.

В същото време климатичните промени налагат целенасочена и задълбочена работа в областта на екологичното образование и опазването на околната среда.

Екологичното образование е едно от основните направления на образователната система в училище и е продължителен процес, който цели осъзнаване на екологичните проблеми; усвояване на знания; формиране на ценности, нагласи, чувство на отговорност за рационално използване на природните ресурси, както и насърчаване на действия по посока опазване на природата. Любовете към природата, уважението към нея не идва веднага. Това е резултат от целенасочена дългогодишна работа по изучаване на природата в класната стая, в извънкласната стая и в извънкласните дейности, ангажиране на учениците в тяхното осъществимо участие в опазването на природата (размножаване и отглеждане на стайни растения в училище и у дома; работа в училищния опитен участък; отглеждане на био продукти (любими зеленчуци); грижи за животните, настанени в приюти; изработване на хранилки за птици и др.).

2. Основни цели на проекта:

Разработване, прилагане и насърчаване на образователната система, базирана на дейност, подпомагаща учениците от средни училища да се справят с предизвикателствата от обществен интерес в регионите на Пазарджик – България, Кочани – Северна Македония, Лариса – Гърция.

Повишаване на капацитета за транснационално сътрудничество на всички участващи партньорски организации.

Интердисциплинарен образователен подход, подходящ за всякакви теми от обществен интерес с висок потенциал за преносимост, който ще бъде подходящ за прилагане във всяка образователна институция във всички европейски страни.

3. Специфични цели на проекта:

1. Разработване и внедряване на четири интелектуални продукта на проекта:
  - Наръчник (малък педагогически материал за вътрешно ползване) за учители от средното училище „Как да реализираме дейност, базирана на образователна концепция за справяне с предизвикателствата, свързани с околната среда в неформалните и формалните образователни дейности в средните училища“
  - Онлайн софтуерна платформа за замърсяване на въздуха и водите в градовете на база извършени измервания от ученици от средни училища.
  - Документ с препоръки за актуализиране на местни политики/стратегии за справяне с екологичните предизвикателства за трите общини.
  - Документ за транснационално сътрудничество между различни видове социално-икономически организации и образователни институции в решаването на проблеми, свързани с околната среда в образователните процеси в региони: Пазарджик – България, Кочани – Северна Македония и Лариса – Гърция.
2. Повишаване на СТЕМ умения и компетенции на учители и ученици, които включват:
  - Повишаване на уменията и компетенциите на учителите по СТЕМ при използването на образователен подход, базиран на дейности при усвояването на свързаните с околната среда теми в редовните училищни часове, както и усъвършенстване на дигиталните умения на

учителите по STEM и подобряване на капацитета им за транснационално сътрудничество с техните колеги от други европейски страни.

- Повишаване на уменията и компетенциите на учениците в средните училища в образователната методология, базирана на работата, както и техните умения за работа в екип, насърчаване на критичното мислене и активното им включване в справянето с проблеми, свързани с околната среда от обществен интерес.

3. Повишаване на осведомеността сред основните съответни местни заинтересовани страни, относно необходимостта от спешни мерки за справяне с предизвикателството, свързано със замърсяването на въздуха/водата и следователно увеличаване на броя на активните граждани в справянето с екологичните предизвикателства в интерес на общината.

Като се имат предвид целите и дейностите по проекта, целта на този документ е да се създаде основа за стратегическо сътрудничество и международно партньорство в областта на образованието между общините Пазарджик, Кочани, Лариса чрез включване на представители на местния, образователния и гражданския сектор.

Образованието е ключов елемент за социалния и икономическия живот на обществото. Силата на качествено образование дава резултати на две нива: 1) нивото на личностно развитие на гражданите и 2) нивото на развитие на обществото.

4. Основни характеристики на образователните системи в областите Пазарджик, Кочани и Лариса:

4.1. Преглед на образователната система в град Пазарджик, България

Образователната система в България - национално ниво

Законът за предучилищното и училищното образование (в сила от 01.08.2016 г.) осигурява правната основа на цялостната образователна система в страната и установява правото на гражданите непрекъснато да повишават образованието и квалификацията си. Законът признава правото на образование на всички деца;

гарантира равнопоставеност, независимо от техния етнически или социален произход и местоживеене; осигурява условия и възможности за по-нататъшно развитие и постигане на високо ниво на знания в системата на образованието.

Българската образователна система традиционно е организирана в рамките на публичния сектор. Съществуват обаче и редица частни училища на различни нива на обучение. Образованието в България се подпомага основно от държавата чрез Министерството на образованието и науката (МОН). На училищата се предоставя финансова самостоятелност чрез финансова децентрализация и така наречените "делегирани бюджети". Чрез финансовата децентрализация се прехвърлят права и задължения, които са свързани със съставянето и изпълнението на бюджета (делегирани бюджети). Училищата имат повече оперативни права по отношение на съставянето и разходването на бюджета и изпълняват свои собствени независими дейности.

Образованието и обучението на децата започва в детските градини. Те могат да бъдат държавни, общински или частни, в зависимост от вида на бюджета им. Детските градини са за деца на възраст между 3 и 6 години (преди започване на първи клас). Предучилищните групи за деца на възраст 4, 5 и 6 години са задължителни и могат да се провеждат както в детска градина, така и в начално училище. Готовността за училище се оценява в края на етапа на предучилищното образование чрез сравняване на придобитите резултати от обучението с резултатите от обучението, описани в държавните стандарти. В края на предучилищния етап се издава лично портфолио.

Училищното образование е безплатно в предучилищна, начална и средна степен в публичния сектор. То е задължително за деца на възраст между 4 и 16 години (0-10 клас). Степените на училищно образование в България са:

- Начален етап (1 - 4 клас включително)
- Прогимназиален етап (5 – 7 клас включително)
- Първи Гимназиален етап (8 -10 клас включително)
- Втори Гимназиален етап (10- 12 клас включително)

Училищата в България са държавни, общински, частни или духовни и според вида на обучението и преподаването, което предоставят – неспециализирани и специализирани. Според етапа или степента на образование неспециализираните училища са:

- начални (1 - 4 клас включително)
- основни (1 - 7 клас включително)
- гимназии (8 - 12 клас включително)
- обединени (1 - 10 клас включително)
- средни (1 - 12 клас включително)

В зависимост от съдържанието на обучението средните училища могат да бъдат:

- профилирани
- професионални

Специалните профилирани училища включват задълбочени компетентности в определен профил в съответствие с държавния образователен стандарт за профилираното образование.

Специални профили са следните:

- чужди езици
- хуманитарни науки
- социални науки
- икономическо образование
- софтуерни и хардуерни науки
- предприемачество
- математика
- природни науки
- визуални изкуства
- музикални
- физическо образование и спорт

Професионалното обучение включва компетентности, необходими за придобиване на професионална квалификация, както и за покриване на изискванията за квалификация по професия или специалност, ако има такива, включително регулирани професии и специалности.

Професионалните гимназии имат за цел да постигнат държавния образователен стандарт за придобиване на професионална квалификация по време на двата гимназиални етапа на обучението в гимназиален етап. Могат да съществуват и иновативни училища, които са обявени за такива с наредба на Министерския съвет, като тези училища трябва да постигат постоянно подобряване на качеството на образованието чрез:

1. Разработване и въвеждане на иновативни елементи по отношение на организацията и/или съдържанието на обучението;
2. Организиране по нов или подобрен начин на управлението, обучението и учебната среда;
3. Използване на нови методи на преподаване;
4. Разработване на иновативно учебно съдържание, учебни програми и училищни планове. Специализираните училища обучават експерти в специфични области като спорт, изкуство, култура и нуждите на религиите.

Специализираните училища са:

- Спортни училища (5 - 12 клас включително)
- Училища по културата (1-12, 5-12, или от 8 до 12 клас включително);
- Училища по изкуствата (1-12, 5-12, или от 8 до 12 клас включително);
- Духовни училища (8-12 клас включително).

Началното образование обикновено започва, когато детето навърши седем години, но не са редки случаите, когато родителите смятат, че децата им могат да започнат първи клас на шестгодишна възраст. След завършване на четвърти клас учениците получават свидетелство за начално образование. За да получат диплома за основно образование, учениците могат да отидат в основно училище или да изберат да учат в общообразователно средно училище.

В повечето училища учебната година започва на 15 септември и продължава до 15 или 30 юни. Всяка учебна година има два срока. В повечето средни училища се полагат конкурсни изпити за прием. Учениците могат да избират между няколко различни вида училища, всяко от които предлага различна насоченост (например математика и природни науки или чужди езици).

Всички изпити и външни национални оценявания са, както следва:

1. Начално образование - 4-ти клас (10/11 годишна възраст)

Национално външно оценяване по следните предмети: Български език и литература, Математика, Човекът и природата, Човекът и обществото.

2. Прогимназиален етап – 7-ми клас (13/14 годишна възраст)

Национално външно оценяване по следните предмети: Български език и литература и математика. По желание учениците могат да положат трети изпит по друг предмет.

3. Първи етап на средното образование – 10-ти клас (16/17 годишна възраст)

Национално външно оценяване по следните предмети: Български език и литература и математика. Изпитите са в тестови формат. По желание учениците могат да изберат да се явят на изпит по друг предмет.

4. Втори етап на средното образование - 11-12 клас (18/19 годишна възраст)

Национално външно оценяване по следните предмети: български език и литература, математика. Изпитите се провеждат под формата на тест. По желание учениците могат да изберат да се явят и на изпит по друг предмет.

Образователна система в община Пазарджик

Община Пазарджик е разположена в източната част на област Пазарджик. Заема площ от 636,722 км², което е 14,21% от територията на областта. Общината заема горното второ място сред 12-те общини в рамките на областта. Община Пазарджик се състои от 32 населени места - административен център град Пазарджик и 31 села.

По данни на Националния статистически институт за 2022 г. община Пазарджик има население от 90 309 жители, от които 55 220 живеят в рамките на град Пазарджик,

а 35 089 - в околните села. Тя се нарежда на девета позиция спрямо останалите общини по брой на жителите.

Образователната система на община Пазарджик се състои от 32 общински детски градини и 46 училища - 40 общински и 6 държавни.

Вид институция от системата на предучилищното и училищното образование	Финансиране	Брой
Детски градини	Общинско	32
Начално I-IV клас	Общинско	6
Основно I-VII клас	Общинско	25
Обединено I-XII grade	Общинско	4
Избираеми/профилирани гимназии	Общинско	3
Професионални гимназии	Държавно-общинско	6 1
Спортни гимназии	Община	1
Центрове за специално образователно подпомагане	Държавно-общинско	1 2
Училищни общежития/жилища	Общинско	1
Общо:		82

По данни на Националния статистически институт за община Пазарджик през 2023/2024 г.

- броят на децата, записани в детските градини, е - 3 153

- броят на учениците в училищата е - 11 423

Таблица: Училищен сектор в Община Пазарджик

Образователни институции	Брой образователни институции
--------------------------	-------------------------------

Общински детски градини	32
Общински профилирани и непрофилирани гимназии	39
Държавни и общински професионални училища	7
Общо:	78

По-долу можете да намерите списък на всички профили, които могат да бъдат избрани от учениците от средните училища в общината след завършване на VII-ми клас.

Име на гимназията	Профил
Средно училище „Георги Брегов“	Музика
	Изобразително изкуство
Математическа гимназия „Константин Величков“	Математика
	Софтуер и хардуер
	Природни науки
Профилирана гимназия „Иван Сергеевич Аксаков“	Хуманитарни науки
	Природни науки
Езикова гимназия „Бертолт Брехт“	Чужди езици
Средно училище „Д-р Петър Берон“	Предприемачество
Средно училище „Димитър Гачев“	Музика

По-долу можете да намерите списък на всички професии и професионални обучения в местните гимназии:

Средно училище	Професия/Професионално обучение	Профил	Ниво на професионална квалификация
Спортна гимназия	Помощник-треньор	Спорт	III
Професионална гимназия по строителство, архитектура и геодезия	Строителен инженер	Строителство на сгради и архитектура	III
	Строителен работник - монтажист	Монтаж на прозоречни рамки и остъкляване	II
	Строителен работник - монтажист	СК (стоманобетонни) конструкции	II
	Строител	Зидария/тухлена зидария	II
	Строител	Изкачване на кофраж	II
Професионална гимназия по икономика и мениджмънт	Икономист-информатик	Икономическа информатика	III
	Асистент в малките и средните предприятия	МСП	II
	Данъчен и митнически служител	Митническа и данъчна администрация	III
Математическа гимназия	Софтуерен разработчик	Разработване на софтуер	III

„Константин Величков“	Разработчик на софтуер за операционна система	Разработване на софтуер за операционна система	III
Професионална гимназия по фризьорство и кулинария	Готвач	Производство на кулинарни изделия и напитки	II
	Фризьор	Фризьорство	II
Професионална гимназия по промишлени технологии	Автоматизиран техник	Автоматизация в непрекъснатото производство	III
	Техник на енергийни съоръжения и инсталации	Термотехника - топлинно, климатично, вентилационно и хладилно оборудване	III
	Машинен оператор	Машини за рязане на метал	II
	Машинен оператор	Машини и съоръжения за заваряване	II
Професионална гимназия по механотехника	Техник по компютърни системи	Компютърно оборудване и инженерство	III
	Техник по компютърни системи	Компютърни мрежи	III
	Разработчик на системен софтуер	Разработване на системен софтуер	III

	Разработчик на операционна система	Разработване на операционна система	III
	Графичен дизайнер	Графичен дизайн	III
	Електротехник	Електрооборудване на транспортната техника	III
	Специалист по транспортна техника	Автотранспортна техника	III
	Техник по енергийно оборудване и инсталации	Термотехника - топлинно, климатично, вентилационно и хладилно оборудване	III
Професионална гимназия по химия и хранителни технологии	Химик-технолог	Технология на фармацевтични, парфюмерийни и козметични продукти	III
	Химик-технолог	Технологии за целулоза, хартия и опаковки	III
	Техник по качеството на храни и напитки	Контрол на качеството и безопасност на храните и напитките	III
	Организатор на	Туризм и	III

	туристически дейности, агент дейности	развлекателни дейности	
	Готвач на хляб и тестени изделия	Хляб и хлебни изделия	II
Професионална гимназия по селско стопанство "Царица Йоанна"	Техник на селскостопанско оборудване	Селскостопанско оборудване	III
	Техник по лозарство	Лозарство и винопроизводство	III
	Техник в хранително- вкусовата промишленост	Производство на месо, месни продукти и риба	III
	Растениевъд	Обработка на почвата и производство на зърно	II
	Животновъд	Животновъдство	II

4.2. Преглед на образователната система в Кочани, Северна Македония

Образователната система в Република Северна Македония отразява необходимостта на обществото от образователна, научна и постоянна роля на образованието и науката за икономическото, социалното, технологичното и културното развитие на обществото като цяло. Вследствие на това Министерството на образованието и науката съдейства за непрекъснатото развитие на системата на образованието, моралното възпитание и науката в Република Северна Македония.

Македонската образователна система е децентрализирана. Управлението на началните и средните училища е в правомощията на общините, с изключение на средните училища в столицата Скопие, които са в правомощията на община Скопие. Държавата предоставя финансови

средства за образованието в общините под формата на безвъзмездни средства. Общините, които все още са в първата фаза на децентрализацията, получават безвъзмездни средства за финансиране на поддръжката на инфраструктурата, докато заплатите на служителите в училищата все още се разпределят централизирано. Общините, които са във втората фаза на децентрализация, получават безвъзмездни средства както за инфраструктура, така и за заплати на училищните служители. Общинските съвети носят пълна отговорност за вътрешното разпределение на финансовите ресурси от блоковете безвъзмездни средства между училищата, които са под тяхна отговорност. Управлението на всички училища за ученици със специални потребности е под пряката отговорност на Министерството на образованието и науката. Преподаването в македонските училища се извършва на четири езика. Наред с македонския език, който е официален език в страната, учениците имат възможност да изберат да учат на албански, турски или сръбски език. В някои училища учениците имат възможност да избират и незадължителни (избираеми) предмети, за да се запознаят с културата и езика на аромъните или ромите. Учебните програми за предметите в основното и средното общо образование и за общите предмети в професионалното образование се изготвят от "Бюро за развитие на образованието", а за професионалните предмети - от "Център за професионално образование и обучение". Осигуряването на качеството в образователните институции е под ръководството на Държавния образователен инспекторат.

В страната има 21 висши учебни заведения, от които седем са държавни университети. През последните години броят на студентите (редовна и задочна форма на обучение), които учат в македонските университети, непрекъснато се увеличава.

Специален приоритет на Република Северна Македония е образованието за възрастни - дейност, която е регламентирана със Закона за образованието за възрастни и Закона за професионалното образование. Системата за образование на възрастни се насърчава от Център за образование на

възрастни - институция, създадена от правителството, за да съдейства чрез образованието на възрастни за удовлетворяване на социално-икономическите потребности на Македония, за покриване на нуждите на пазара на труда и за подпомагане на хората в тяхното личностно развитие. Република Македония участва в програмата "Еразъм+" като страна по програмата. Страната завърши преpraщането на Националната квалификационна рамка към Европейската квалификационна рамка - процес, който беше осъществен от Министерството на образованието и науката с подкрепата на ЕФО.

Етапи на образователната система

Образованието е задължително на възраст от 6 до 19 години за общото средно образование или от 6 до 17, 18 или 19 години за професионалното образование и обучение, в зависимост от избрания курс на професионално образование и обучение.

Образователната система в Република Северна Македония се състои от три подсистеми:

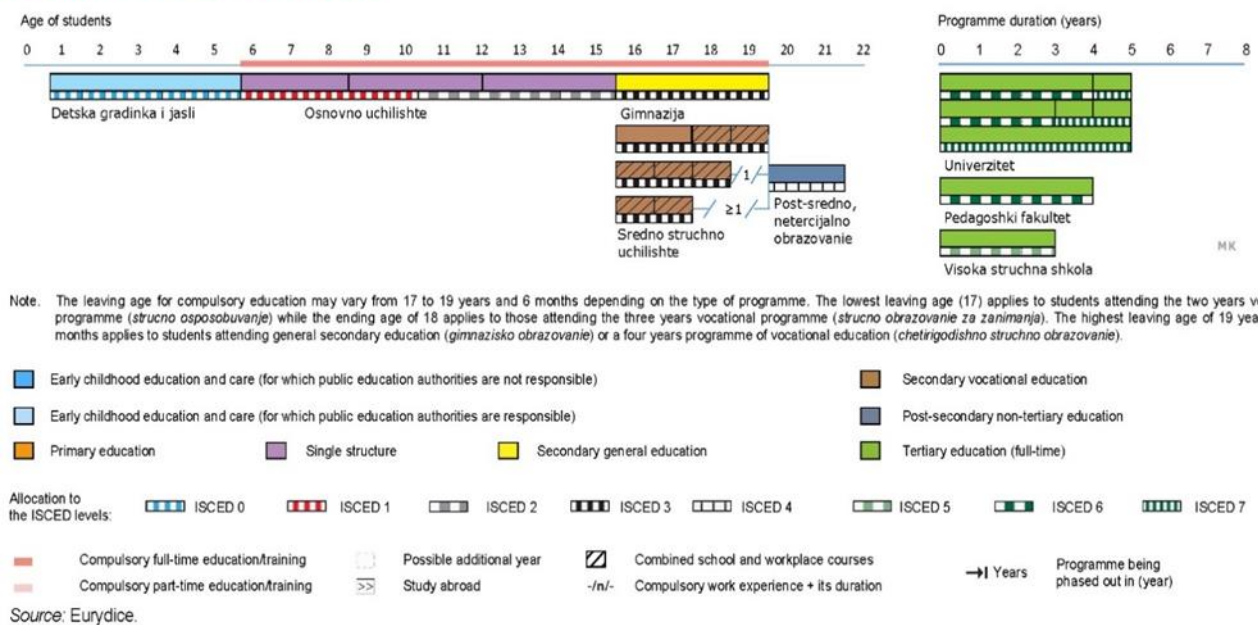
- **Начално образование (ISCED 1 и ISCED 2):** с продължителност девет години, безплатно и задължително за всички деца на възраст от 6 до 15 години, без значение от пол, религия и националност. Дейностите в началното образование се определят и регулират от Закона за начално образование и от Концепция за деветгодишно начално образование. Мисията на тази подсистема е да възпитава, обучава и ръководи. В първите три класа оценяването на учениците е описателно, а в останалите класове - цифрово (оценки от 1 до 5). Частните училища за начално образование не са приети в македонската образователна система. Въпреки това частни начални училища съществуват и техните ученици са предимно с чуждестранно гражданство.

- **Средно образование (ISCED 3):** средно общо образование (Гимназия) с продължителност четири години и професионално образование ("Професионални училища") с продължителност две (двугодишно професионално образование), три (професионално образование за професии) или четири години (професионално техническо образование). Средното образование е задължително и обхваща всички деца във възрастовата група от 15 до 19 години за средното общо образование и за възрастовата група от 15 до 17, 18 или 19 години за професионалното образование и обучение в зависимост от избраното направление. Дейностите и отговорностите за средното образование са определени и регламентирани със Закона за средното образование и Закона за професионалното образование и обучение. Средното образование е безплатно в държавните средни училища. Учениците имат и законовата възможност да се запишат в частните средни училища, които са официално приети от македонската образователна система; в страната има 16 частни средни училища. В няколко училища в страната има двуезични класове, в които преподаването на неезикови предмети се извършва на чужд език (френски или английски);
- **Висше образование (ISCED 5, 6 и 7):** осъществява се бакалавърско, магистърско и докторско обучение във висши учебни заведения и институти, които са автономни и независими. В Република Северна Македония има седем държавни университета и 14 частни университета. Дейностите им са определени и регламентирани от Закона за висшето образование. В съответствие с националната политика за осигуряване на равен достъп до висше образование, социално приобщаване и обучение през целия живот, държавата въведе проект "35/45", който насърчава записването на студенти от възрастовата група от 35 до 45 години.

Образователната система включва и деца със специални потребности, които са записани в училища за специално образование или в рамките на редовния учебен процес в зависимост от предпочитанията на учениците и техните родители. За тези училища има отделна учебна програма.

Структура на националната образователна система на Северна Македонија

North Macedonia – 2023/2024

Обща информация за образователната система в община Кочани:

В община Кочани има шест основни училища, едно от които е музикално, и две средни училища.

Състоянието на основните училища през учебната 2023/24 година е представено в таблицата по-долу:

Основно училище	Брой ученици	Брой класове	Среден брой ученици в клас
ОУ „Кръсте П. Мисирков“	197	19	10
ОУ „Св. Кирил и Методий“	954	48	20
ОУ „Раде Кратовче“	425	28	15
ОУ „Малина Попиванова“	482	29	17
ОУ „Никола Карев“	500	37	13
Музикално училище „Ристо Юруков“, Кочани	164	20	8
ОБЩО	2722	181	15

Що се отнася до средните училища в община Кочани, състоянието им през учебната 2023/24 година е следното:

Средно училище	Брой ученици	Брой класове	Среден брой ученици в клас
СУ „Люпчо Сантов“	503	31	16
СУ „Гошо Викентиев“	559	34	16
ОБЩО	1062	65	16

От 5 август 2019 г. (Държавен вестник 161 на Република Северна Македонија) има промени в националният Закон за образованието, които акцентират върху включването на деца със специални потребности и системна работа с надарени и талантиливи деца.

20

Финансирано от Европейският съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техните автори и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейският съюз или на Центъра за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито ЦРЧР.

4.3. Преглед на образователната система в Лариса, Гърция

Стандартна Образователна система

Стандартната образователна система в Гърция включва:

- Начално образование / Подготовка за средно образование
- Средно образование (по-ниска и по-висока степен)
- Висше образование
- Трето ниво на професионално образование и обучение след завършване на средно образование
- Ниво 5 на професионално обучение след средното образование

Задължително образование в Гърция

Задължителното образование в Гърция включва:

- двугодишно задължително обучение на деца в детски градини
- шестгодишно обучение на учениците в началното училище
- тригодишно обучение на учениците в средно училище (гимназии)

Начално образование

Началното образование се състои от:

- задължително посещаване на детска градина от децата (4-6 години)
- шестгодишно обучение в начално училище (6-12 години)

Средно образование

Средното образование включва два етапа. Първият е задължителен и съответства на трите години гимназиално обучение (дневна и вечерна форма) за ученици на възраст 13-15 години.

Вторият етап е избираем - не е задължителен. Учениците могат да избират между общ лицей (GEL) и професионален лицей (EPAL), тригодишно обучение за ученици на

възраст 16-18 години. Гимназиите, както и средните училища, могат да бъдат държавни или частни.

Общи лица: Във втори клас учениците избират направление между следните предмети: Хуманитарни науки и Природни науки. В 3-ти клас учениците, които са избрали природни науки, се разделят на три направления: Позитивни науки, Науки за здравето и Икономика и информатика.

Професионални лица: Във втори клас учениците избират направление между следните профили:

- Сектор "Земеделие, храни и околна среда"
- Отдел "Администрация и финанси"
- Сектор "Строителство, застроена среда и архитектурен дизайн"
- Област на приложните изкуства
- Сектор "Електроенергетика, електроника и автоматизация"
- Отдел "Машиностроене и автоматика"
- Сектор "Морски професии"
- Сектор информационни технологии
- Сектор "Здравеопазване - социални грижи - благосъстояние"

Образование за деца със специални потребности (държавни училища)

Училища за ученици със специални потребности: в началното и средното образование. Междукulturни училища за ученици (бежанци и имигранти, роми и т.н.): в началното и средното образование.

Други видове държавни училища

Музикални училища: само в средното образование, по-ниско и по-високо. Учениците имат същите уроци като в другите училища, но освен това изучават музика (теория, хармония и свирене на музикални инструменти).

Училища за изкуства: само в средното образование, по-ниска и по-висока степен. В тези училища има три направления: Изобразително изкуство, Театър и кино, Танци. Учениците се избират чрез изпити за 1-ви клас.

Училища по образец: само в средното образование, долна и горна степен. Учениците се избират чрез изпити по гръцки език и математика за първи клас. Тези училища имат за цел да развиват и разпространяват идеята и практиките за високи постижения в образователната система.

Експериментални училища: в началното и средното образование. Учениците се избират чрез теглене на жребий за първи клас. Експерименталните училища имат за цел да подпомогнат провеждането на опити и пилотното прилагане на образователни иновации в образователната система в случайна група ученици.

Църковни училища: само в средното образование, по-ниска и по-висока степен. Учениците се избират чрез изпити по гръцки език, математика и религиозно образование за 1-ви клас.

Училища за образование на малцинствата: в началното и средното образование. Тези училища са за турското малцинство (мюсюлмани), което е останало и живее в Тракия днес след Лозанския договор.

Висше образование

- Висшето образование включва само държавните университети:
- Университетски сектор: Университети, Политехнически, Академия за изкуства
- Технологичен сектор: Технологични образователни институции
- Висше училище за педагогическо и технологично образование

Общо образование за възрастни

Общото формално образование за възрастни е част от общото формално образование и се предоставя в:

- Училища "Втори шанс". Училищата "Втори шанс" са държавни и са насочени към лица на възраст 18 и повече години, които не са завършили задължителното деветгодишно образование и имат диплома за основно образование. Обучението е с продължителност две години.
- Вечерна общообразователна гимназия (за работещи)
- Вечерна професионална гимназия

- Училища за професионално обучение. Те осигуряват трето ниво на професионално образование и обучение след завършване на средно образование.
- Професионални училища за стажове на Агенцията по заетостта на работната сила. Те предоставят професионално образование и обучение на трета степен след завършване на средно образование. Те са държавни училища.
- Институти за професионално обучение. Институтите за професионално обучение предоставят първоначално професионално обучение на завършилите незадължително средно образование, на общообразователните гимназии и на професионалните гимназии, както и на лица, притежаващи еквивалентни квалификации. Професионалното обучение е с продължителност 4 семестъра (допълнителен семестър е Обучението). Институтите за професионално обучение могат да бъдат държавни или частни и да предоставят професионално обучение от пета степен след средното образование.
- Следдипломна година - Курс за стажантско обучение. Програмата "Следдипломна година - Стажантско обучение" е с продължителност 11 месеца и осигурява следдипломно професионално обучение на пето ниво.
- Общото неформално образование за възрастни се предоставя в организиран образователен контекст извън системата на формалното образование в:
  - Центрове за обучение през целия живот
  - Колежи

Центровете за обучение през целия живот могат да бъдат държавни или частни. Общата продължителност на програмата за обучение се определя въз основа на нейната тематика, целта на интервенцията и профила на участниците. Колежите са частни и са насочени към лица, завършили стандартно незадължително средно образование.

Оценяване

Учениците от средните училища (гимназиите) се явяват на зрелостни изпити или изпити за повишаване на оценката в своето училище през първите петнадесет дни на

юни. Учениците от общите и професионалните лицеи участват в зрелостни изпити или изпити за повишаване на оценката в своето училище през изпитния период май/юни. Ако издържат тези изпити, те преминават в следващия клас или завършват. Ако не успеят да се справят, те трябва да се явят на поправителни изпити. Ако отново се провалят, те трябва да повторят същия клас. Учениците от 3-ти клас на общообразователните и професионалните лицеи могат да вземат участие в гръцките национални изпити, за да кандидатстват успешно в институтите за висше образование и професионално обучение.

Преглед на образователната система в община Лариса

Община Лариса е голяма община с много училища в началното, средното и висшето образование. Образователната система следва националния план за образование, както е конфигуриран от Министерството на образованието, религиозните въпроси и спорта, следвайки европейските стратегии. Община Лариса включва образователните институции на град Лариса и градските райони (Джианули, Фалани и Койлада).

През учебната 2023-2024 г. в община Лариса ще функционират следните образователни институции:

Начално/прогимназиално образование (13 300 ученици, 2 000 учители, 132 училища)

- 60 детски градини: сред тях 3 детски градини за обучение на деца със специални потребности
- 48 начални училища: сред тях 3 начални училища за обучение на деца със специални потребности
- 24 частни училища (4 начални училища и 20 детски градини)

Средно образование (13 000 ученици, 1 800 учители, 52 училища)

- 21 гимназии (1 вечерно училище)
- 1 експериментална гимназия
- 16 лицея

- 1 експериментален лицей
- 6 професионални лица - 2 от тях са вечерни училища
- 1 професионална гимназия - лицей (обучение на деца със специални потребности)
- 3 училища за професионално обучение
- 1 музикално училище (гимназия-лицей)
- 5 частни училища (Гимназии и лица)
- 1 училище (обучение на деца със специални потребности)

Висше образование

- Университетски сектор: Медицински факултет (Университет на Тесалия)
Биохимия (Университет на Тесалия)
- Технологичен сектор: Технологични образователни институции (ATEI на Тесалия)
  - Училище за технологично оборудване
  - Училище по мениджмънт и икономика
  - Училище за селскостопански технологии и храни
  - Училище за здравни професии - социални грижи

Общо образование за възрастни

- 2 училища "Втори шанс", 1 от които в затвора в Лариса.
- 1 училище за професионално обучение към Агенцията за заетост на работната сила.
- 4 държавни института за професионално обучение.
- 8 частни института за професионално обучение.
- Център за обучение през целия живот на община Лариса
- 3 частни колежа

5. Силни и слаби страни в образователния сектор:

Силни страни:

На териториите на общините Пазарджик, Кочани и Лариса в сферата на образованието и обучението се провеждат все по-голям брой инициативи и действия, които са свързани с изменението на климата, биоразнообразието и устойчивото развитие.

Екологичното гражданство е част от съвременното космополитно образование и се основава на концепцията за екологичния отпечатък или иначе казано за въздействието на хората върху околната среда и екологичните системи. В един екологично крехък и взаимозависим свят няма по-основателна причина да насочим вниманието на учениците към ролята им, а и на всеки от нас, за намаляване на негативния екологичен отпечатък и за опазване на околната среда чрез опазване на горите, водите, почвите, растенията и животните около нас и чрез рециклиране на отпадъците и намаляване на източниците на замърсяване.

В Наредба № 6 от 2001 г. за разпределяне на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование в предучилищното и училищното образование са предвидени часове по следните учебни предмети в България: "Човекът и обществото", "Околна среда, човекът и природата", "Химия и опазване на околната среда". Организиран се и извънкласни дейности, в които се обясняват ползите от разделното събиране на отпадъци, провеждат се кампании за засаждане на дръвчета и цветя, почистване на площи и пространства. В някои часове на класа има заложи теми за еко-дискусии, както и практически занимания за измерване на въздуха и водата с уреди.

Образователната система на Северна Македония демонстрира възхитителен подход към съвременните глобални предизвикателства, особено в областта на екологията, изменението на климата и възобновяемите енергийни източници (ВЕИ). Една от забележителните силни страни се състои в задължителното включване на екологични стандарти в 30 % от уроците на учителите, което отразява проактивен подход към възпитаването на екологично съзнателни граждани.

Учителите в Северна Македония заемат ключова роля във формирането на възгледите и ценностите на младото поколение. Задължението да включат екологични принципи

в значителна част от уроците си гарантира, че учениците получават добре оформено образование, което включва екологично съзнание и устойчиво развитие.

Нещо повече, образователният пейзаж в община Кочани е готов за още по-големи крачки в насърчаването на екологичното съзнание. Стартирането на нови проекти по програма "Еразъм+" в училищата на територията на общината е сигнал за напредък към цялостно образование. Тези проекти имат за цел не само да подобрят дигиталните умения, но и да наблегнат на интегрирането на съдържание и знания, свързани с екологията, в учебната програма.

Участието в проекти по програма "Еразъм+" предоставя на учениците безценни възможности за международно сътрудничество, запознаване с различни гледни точки и възможност да се справят с глобални екологични проблеми. Този подход не само обогатява образователния им опит, но и ги снабдява с уменията и знанията, необходими за ориентирание в един все по-взаимосвързан свят.

Акцентът върху дигиталните умения е изключително важен, като се има предвид развитието на световната икономика и нарастващата зависимост от технологиите. Като съчетават дигиталната грамотност с екологичното осведомяване, образователните инициативи в община Кочани подготвят учениците да бъдат информирани, отговорни и адаптивни личности, способни да допринесат за едно устойчиво бъдеще.

В заключение, стремежът на Северна Македония да интегрира екологичните стандарти в образователната система, в съчетание с насочени към бъдещето инициативи в община Кочани, подчертава силната ангажираност на страната да подготви учениците за предизвикателствата на XXI век. Тези усилия не само дават възможност на учениците да придобият важни умения, но и развиват у тях чувство за отговорност към околната среда, като гарантират, че следващото поколение е добре подготвено за справяне с неотложните глобални проблеми.

Екологичното образование бе официално въведено в Гърция със закон през 1990 г. за средното образование и през 1991 г. за началното образование. Министерството на образованието състави Рамка на междупредметната програма за обучение, за да даде насоки за изпълнението на проекта. През 2010 г. беше съставена и учебна програма по околна среда и устойчиво развитие, но тя не беше приложена.

Въпреки че екологичното образование не е част от официалната учебна програма на Министерството на образованието, учителите все още могат да прилагат екологично образование на доброволна основа.

В средното образование, с доброволното участие на учители, ученици и със съгласието на родителите, програми като клубовете за извънкласни занимания често поемат водеща роля в осъществяването на дейности и обучение по екологично образование. Учителите имат право да избират или да решават съвместно с учениците си темата на проекта във връзка с местната околна среда, местните потребности и всички възникнали непосредствени проблеми (например горски пожари или наводнения). Този подход в експерименталното обучение се фокусира върху решаването на проблеми и обучението, основано на проекти и проучвания. Продължителността на тези програми обикновено е 5 месеца, а резултатите са развитие на действия, насочени към учениците, с особен акцент върху гражданската ангажираност.

Училищата могат също така да станат членове на мрежи и общности за екологично образование. В допълнение към училищните програми, във всяка от 52-те префектури в Гърция има и центрове за екологично образование. Тези центрове осъществяват едnodневни или двудневни програми за ученици от K-12 клас. Тези програми се състоят от местни екскурзии до гори, плажове, влажни зони, градове и културни и археологически обекти.

Слаби страни:

Въпреки напредъка и нарастващия обществен интерес обаче обучението по въпросите на екологичната устойчивост все още не е системна характеристика на образователната политика и практика в общината.

В учебните заведения в община Пазарджик към момента няма открити паралелки с профил „Екология“ или „Екологично образование“ и т.н., които по-задълбочено да изследват въпроса с екологичното осъзнаване.

За съжаление, образованието е насочено предимно към теорията, а практически обучения са значително по-малко на брой.

Като потенциални недостатъци на учебните програми в Северна Македония в средните училища, свързани с основната тема на този проект, са:

- Образованието е свързано предимно с фронтални лекции, докато опитните знания често липсват. Това се отнася за почти всички училищни предмети.
- В Северна Македония няма много обучения по ИКТ за учителите, които да се прилагат в учебните предмети. Учителите трябва да се замислят за възможностите за използване на новите технологии в уроците и след това да използват тези знания в обучението на учениците.
- Липса на финансови средства за закупуване на ИКТ оборудване.
- Липса на интердисциплинарен подход към темата за устойчивата енергия, промените в климата, регионалните енергийни ресурси.

Въпреки че в Гърция учителите и учениците полагат значителни усилия за опазване на околната среда, изменението на климата ни кара да осъзнаем слабостта на човека пред природата. През лятото на 2023 г. районът на Тесалия се сблъска с наводнения и бедствия. Това ни накара да разберем, че екологичното образование е много важно не само за учениците и децата, но и за всички възрастни. Екологичното образование е от решаващо значение за всички нас и трябва да бъде въведено в официалната училищна програма, не само на теория, но и на практика.

6. Добри практики, установени от партньорите по проекта

• Проект „SAVE4WASTE“

Проект SAVE4WASTE, финансиран по програма „Еразъм+“, с номер 2021-1-BG01-KA220-SCH-000032763, стартира през 2022 година с начална дата 01.01.2022 г. и е с продължителност 24 месеца.

Водещ партньор на проекта: Сдружение „Център за устойчивост и икономическо развитие“, град Пазарджик

Тема на проекта:

Проектът се фокусира върху пилотни действия за предотвратяване, управление и намаляване на хранителните отпадъци и има за цел да насърчи способността на учениците да мислят критично и да възприемат проактивно отношение чрез:

- Повишаване на осведомеността на учениците по отношение на проблема с разхищаването на храни;
- Повишаване на знанията им за причините и последиците от разхищаването на храни, насочвайки ги към конкретни варианти за действия, които са в тяхната сфера на влияние, като ги научи на нови умения, свързани с оценка на качеството на храната и разбиране на правилното съхранение на храни и опциите за консервиране на храни и т.н.

Основни цели на проекта:

Проектът има за цел да насърчи осведомеността относно икономическите, социалните и екологичните последици от разхищаването на храни, като подчертае действия и навици, които хората могат да предприемат, за да намалят собствените си хранителни отпадъци. Проектът ще разработи учебна програма и пилотни дейности в три основни училища от България, Гърция и Северна Македония, които ще позволят на учителите да изберат онези дейности, които най-добре отговарят на нуждите, способностите и интересите на своите ученици.

• Проект „Еко деца: еко градинки в нашите детски градини“

Проект „Еко деца: еко градинки в нашите детски градини“, финансиран по програма „Еразъм+“, стартира през 2018 година и е с продължителност 24 месеца.

Партньори по проекта: България, Северна Македония и Хърватия

Тема на проекта: Проектът се фокусира върху значително количество от ежедневно генерираните отпадъци, които могат да бъдат повторно използвани със сравнително малки усилия.

Основни цели на проекта:

Проектът има за цел да разработи подходяща рамка за обучение на деца в предучилищна възраст по теми като „Повторна употреба и рециклиране на голяма част

от отпадъците, които ежедневно се генерират“, което ще се реализира чрез повишаване компетенциите и уменията на учителите в детските градини с цел разработване на собствен подход при преподаване на теми, свързани с управление и рециклиране на отпадъците, което представлява важна концепция за стимулиране на децата от детските градини да предприемат и участват в свои собствени пилотни проекти за компостиране и производство на еко-продукти.

- **Проект “ECO-EDU-Растем заедно с ЕКО-РЕСУРСИ“**

Проект “ECO-EDU-Растем заедно с ЕКО-РЕСУРСИ“, финансиран по програма „Еразъм+“, стартира през 2015 година и е с продължителност 24 месеца.

Партньори по проекта: България и Северна Македония

Тема на проекта: Насоченост към енергийна ефективност и употреба на възобновяеми енергийни източници.

Основни цели на проекта:

Проектът има за цел с помощта на съвременни интерактивни средства за обучение на учениците да се дадат начални познания и да се създадат навици по енергийна ефективност и употреба на възобновяеми енергийни източници.

- **Проект „Моят виртуален град: образователната система като демократичен начин за подпомагане на учениците при активното им участие във всички сфери на икономическия, екологичен и социален живот на местно ниво“**

Проект „Моят виртуален град: образователната система като демократичен начин за подпомагане на учениците при активното им участие във всички сфери на икономическия, екологичен и социален живот на местно ниво“, финансиран по програма „Еразъм+“, стартира през 2018 година и е с продължителност 24 месеца.

Партньори по проекта: България, Македония и Словения

Тема на проекта: Проектът се фокусира върху повишаване на уменията и знанията на учителите в области като екипна работа и сътрудничество, които ще доведат до

разработване и изпълнение на общи образователни подходи, насочени към техните ученици.

Основни цели на проекта:

Проектът има за цел да повиши уменията и знанията на настоящи и бъдещи ученици от средните училища, свързани с различните предизвикателства, с които ежедневно се сблъскваме в обществения живот, като по този начин стават активни членове на техните местни общности.

Проектът също така цели да представи предимствата на образователния подход „Учене чрез действия“ по теми, които са от голям обществен интерес.

Проектът ще помогне на учителите да се запознаят и възприемат иновативни практики за образование, техники за преподаване, водещи до по-атрактивни за учениците образователни подходи.

- **Проект "Модерно училище със силна европейска идентичност"**

Проектът "Модерно училище със силна европейска идентичност", финансиран по програма Еразъм+ на ЕС, с референтен номер 2022-1-EL01-KA122-SCH-000069230, стартира през 2022 г., с начална дата 01.09.2022 г. и е с продължителност 12 месеца.

Тема на проекта: Проектът е насочен към повишаване на уменията и знанията на учителите и учениците в области като работа в екип и сътрудничество, както и използване на ИКТ и межкултурно образование в преподаването. Този метод ще доведе до разработването и прилагането на общи образователни подходи, насочени към постигане на най-добри образователни резултати.

- **Проект "Програма за училища посланици на Европейския парламент (EPAS)"**

Проектът "Училищна програма за посланици на Европейския парламент (EPAS)", финансиран от Европейския парламент, има за цел да повиши осведомеността на учениците за европейската парламентарна демокрация, ролята на Европейския парламент и европейските ценности. Той също така ги насърчава да участват активно в демократичните процеси в ЕС. Тя е насочена към ученици с различен образователен, социален и географски произход.

В края на всяка учебна година дейностите, извършени от училищата, се оценяват. Нашето училище е училище посланик на Европейския парламент през последните две години. През миналата година учителите и учениците участваха в сесиите на Евроскола в Страсбург.

- **Участие в световното щафетно бягане "Времето изтича" (в знак на протест срещу изменението на климата и природата)**

Световното щафетно състезание "Времето изтича" стартира от Гласкоу (Шотландия) на 30 септември 2022 г. и завърши в Египет. Това беше щафета с дължина 7 200 км без прекъсване, която носеше послание за изменението на климата от младите хора до вземащите решения на COP27. Щафетата премина през 18 държави - Обединеното кралство (Шотландия, Уелс, Англия), Франция, Белгия, Нидерландия, Германия, Австрия, Италия, Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина, Черна гора, Албания, Гърция, Кипър, Израел, Египет. Щафетата пристигна в Шарм ел-Шейх на 6 ноември 2022 г. навреме за срещата COP27 от 7 до 18 ноември 2022 г. Нашето училище, 1-ви Експериментален Лицей в Лариса, взе участие в това събитие.

Нашите ученици и учители тичаха и протестираха с плакати пред Областната администрация на Тесалия, за да повишат осведомеността за изменението на климата.

- **Кратък документ за политиката по проект Cooltorise "Как да се справим с енергийната бедност през лятото в публичните политики"**

Една от основните цели на проекта Cooltorise е повишаване на осведомеността за лятната енергийна бедност, но също така има за цел да определи начини за справяне с нея. Основната цел на краткия политически документ "Как да се справим с лятната енергийна бедност в публичните политики", разработен в рамките на проекта Cooltorise, е именно тази - да се определят политическите методологии за справяне с лятната енергийна бедност. Добавената стойност включва не само разработването на дейностите по проекта, но и факта, че той има за цел да включи своя опит, резултати и стратегии в разработването на политики. Признавайки важността на разработването на политики за насочване на действията на различни нива, документът Cooltorise policy

brief предоставя на заинтересованите страни ключови насоки за разработване на политики за справяне с лятната енергийна бедност. За да се справи с тази задача, документът е структуриран в три раздела, обхващащи:

- 1) измерване на лятната енергийна бедност;
- 2) въздействие върху условията за благосъстояние и градски мащаб;
- 3) въздействие върху здравето.

Целият преглед на политиката може да бъде намерен тук: <https://cooltorise.eu/training-downloads>.

7. План за действие

В плана за действие всички основни цели са превърнати в реални примери за потенциални идеи, които могат да бъдат осъществени от партньорите по проекта, включващи различни заинтересовани страни в образователния сектор през следващите 5-10 години. Дейностите са представени по идентичен начин, като са описани изпълнителят(ите) на дейността, срокът за нейното изпълнение, очакваните резултати, други потенциални участници, човешки ресурси, както и предпоставките за изпълнение на предвидените дейности.

Дейност 1:

Описание на дейността	<p>Проект "Засаждане на дървета и смекчаване на климатичните промени"</p> <p>Добре известен факт е, че през последните десетилетия температурите постепенно се повишават. Това се дължи главно на сложните климатични промени и за съжаление тази тенденция води до изключително високи температури в градските територии през горещия, летен период. Основната цел на този проект е да стимулира поведение сред гражданите, което да доведе до</p>
-----------------------	--

	<p>отглеждане на дървета и растения в градовете, които в крайна сметка могат да образуват големи зелени паркове. Тези зелени площи и паркове ще спомогнат за борбата с един нарастващ проблем през последните десетилетия: постоянно повишаващите се летни температури и борбата с така наречената "лятна енергийна бедност". Зелените площи в градовете могат да спомогнат за смекчаване на ефекта от "топлинните вълни", при които градските центрове се характеризират с твърде високи температури през летния период и условията на живот се влошават. Зелените площи ще смекчат ефекта от "топлинните вълни", като намалят (охладят) температурите в европейските градове през горещия летен период.</p> <p>Един от начините за справяне с този проблем е разработването на приложение, което да учи хората как да засаждат различни видове растителност и как да се грижат за нея след това. Това може да бъде едно от решенията в борбата с екологичните проблеми. Приложението ще бъде създадено да прилича на мобилна игра с добавена реалност, която може да се изтегли от магазина за приложения - човекът, който го използва ще трябва да избере мястото и вида на растението или дървото, което иска да засади и да го прикрепи към картата в приложението. Ще има и възможност за споделяне на местоположението на фиданките, така че други хора, използващи приложението, да могат да го видят и да се присъединят, ако искат, като по този начин то може да се превърне в</p>
--	---

	<p>социална дейност. Колкото повече хора използват приложението, толкова повече дървета и растения се засаждат.</p> <p>Тази дейност може да бъде организирана като събитие или някакъв вид състезание между различни училища, университети и дори фирми - с помощта на приложението те могат значително да увеличат броя на дърветата и растенията на територията на участващите общини.</p>
<p>Изпълнител на дейността</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Хора, желаещи да изтеглят приложението и да участват в дейностите. - Училища, които използват приложението като начин за обучение на учениците за по-щадящ околната среда начин на живот. - неправителствени организации, публични органи и компании, които желаят да изпълняват или да си сътрудничат с този проект. - ИТ компания за разработване на приложението Plant App.
<p>Очаквани резултати</p>	<p>Подобряване на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пзнания по въпросите, свързани с опазването на околната среда; - Знания за това как да бъдем по-екологични; - Основни умения и компетентности по съвременни теми като чиста околна среда, проблеми, свързани с изменението на климата в съчетание със съвременните технологии, лятна

	енергийна бедност и др.
Период на изпълнение	2025-2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Разработчици на приложения и уеб сайтове; - Експерти по теми като опазване на околната среда и изменение на климата; - Експерти в областта на политиката от различни ключови групи заинтересовани страни като: публични органи, НПО и образователен сектор; - Експерти по комуникация и разпространение на информация; - Учители, обучаващи ученици чрез приложението.
Бюджет:	EUR 150,000 – 200,000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 2:

Описание на дейността	<p>Проект "Eco-builder"</p> <p>В днешно време грижата за околната среда не е сред основните приоритети на хората и ще бъде много трудно това да се промени. Един от начините да се улесни разбирането на такава голяма и сериозна тема, така че хората да могат да предприемат повече стъпки за създаване на решения на проблема е като се превърне в игра.</p> <p>Създавайки приложение с елементи на мобилна игра,</p>
-----------------------	---

	<p>едновременно хората ще се забавляват и ще се повиши осведомеността за проблемите, засягащи околната среда, както и решенията им. Приложението ще използва технологията за добавена реалност за допълнително потапяне, за да направи играта по-реалистична и да има дълготрайно въздействие върху потребителя.</p> <p>Тя ще се състои в това играчът да насочи камерата си към дадена сграда и да генерира информация (статистика) за дадената сграда. С помощта на тази информация, той може да сравнява различни подобрения на сградата и да се опита да я направи по-екологична и да подобри енергийната ѝ ефективност. Играчите ще придобият знания по конкретни теми като:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Енергийно обследване на сграда; - Мерки за подобряване на енергийната ефективност; - Период на възвръщане на инвестицията на мярката за обновяване; - Емисии на CO₂ от различни енергийни източници; - Връзка между спестената енергия и спестените средства; <p>Сградите ще бъдат оценени по тяхната енергийна ефективност и ще получат съответното ниво. Колкото по-високо е нивото на една сграда, толкова по-щадяща околната среда е тя.</p> <p>По този начин средностатистическият играч ще има повече познания за енергийната ефективност на сградите и ще подобри инженерната подготовка на учениците,</p>
--	--

	<p>което значително ще увеличи шансовете им на пазара на труда, а от друга страна, това ще доведе до увеличаване на броя на младите хора, желаещи да продължат образованието си в университети с технически специалности.</p>
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Хора/ученици, които желаят да изтеглят приложението и да участват в дейностите. - Училища, които използват приложението като начин за обучение на учениците за по-щадящ околната среда начин на живот. - Неправителствени организации, публични органи и компании, които желаят да изпълняват или да си сътрудничат с този проект. - ИТ компания, която да разработи приложението
Очаквани резултати	<p>Подобряване на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Познания по въпроси, свързани с опазването на околната среда; - Знания за това как да бъдем по-екологични; - Основни умения и компетенции по съвременни теми като проекти за чиста околна среда, енергийни характеристики на сградите и въпроси, свързани с изменението на климата.
Период на изпълнение	2025-2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Разработчици на приложения и уеб сайтове; - Експерти по теми като опазване на околната среда;

	<ul style="list-style-type: none"> - Эксперти в областта на политиката от различни ключови групи заинтересовани страни като: публични органи, НПО и образователен сектор; - Эксперти по комуникация и разпространение на информация;
Бюджет:	EUR 170,000 – 230,000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 3:

Описание на дейността	<p><i>Цифрово интерактивно ръководство за управление на отпадъците за учители и ученици</i></p> <p>За съжаление не е тайна, че опазването на околната среда не е сред приоритетите на хората и ще бъде изключително трудно да се промени. Най-добрият начин да се опрости една толкова обширна и трудна за разбиране тема е да се запознаят децата с природата. Следвайки работата по проекта и продължавайки дейностите и след края на му, партньорите могат да подобрят допълнително проекта, като интегрират някои части от него в "цифров интерактивен наръчник", който ще обучава ученици и учители по атрактивен и интерактивен начин по теми като разделно събиране на отпадъци, компостиране, рециклиране, предизвикателства пред чистата околна среда и т.н.</p> <p>Чрез създаването на наръчник с 3 различни модула можем едновременно да забавляваме ученици и учители и да повишаваме осведомеността за проблемите, засягащи околната среда и за решенията им. Този цифров</p>
-----------------------	---

	<p>наръчник ще се състои от 3 части, свързани с управлението и рециклирането на хранителни отпадъци.</p> <p>Първата част ще съдържа съвети за разделното събиране на отпадъците и тяхното рециклиране. Втората част ще бъде посветена на хранителните отпадъци и ще се занимава с това как можем да използваме остатъците от храната за приготвяне на нови ястия. Последната част на книгата ще съдържа съвети за това как да използваме остатъците от храна, за да ги превърнем в други продукти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изработване на къщичка за птици от кутия за мляко - да правим компост от хранителните си отпадъци - да си направите мини оранжерия и да засадите билки и подправки. Това ще допринесе за намаляване на пътя, който продуктът ще измине до крайните потребители. <p>Дигиталният интерактивен наръчник ще съдържа кратки и атрактивни видеоклипове и карикатури, които ще илюстрират добри практики за събиране, рециклиране и преработка на отпадъци, които вече са били успешно приложени в различни европейски региони, и ще предоставят интерактивни насоки за това как да се подобри местната система за управление на отпадъците. Чрез него ще бъде дадена и информация как чрез разделното събиране на отпадъци ние пазим природата – нейните води, почви и въздуха, който ни е така необходим. Наръчникът ще се разпространява по време на различни дейности и събития в училища, НПО, местни власти и други заинтересовани страни.</p>
--	--

Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици, желаещи да използват цифровия интерактивен наръчник и да участват в дейностите - Училища, които използват наръчника като средство за обучение на учениците за по-екологичен начин на живот - Неправителствени организации, публични органи и компании, които желаят да изпълняват или да си сътрудничат с този проект. - ИТ компания за разработване на интерактивната цифрова част на наръчника
Очаквани резултати	Подобряване на: <ul style="list-style-type: none"> - Познания по въпроси, свързани с опазването на околната среда; - Познания за управление на отпадъците, компостиране и намаляване на хранителните отпадъци; - Познания за това как да бъдем по-екологични; - Основни умения и компетенции по съвременни теми като проекти за чиста околна среда, управление на хранителни отпадъци и проблеми, свързани с изменението на климата
Период на изпълнение	2025-2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Експерти по теми, свързани със здравето и храненето - Експерти по екология - Експерти в областта на политиката от различни ключови групи заинтересовани страни: публични органи, НПО и образователен сектор

	- Експерти по комуникация и разпространение на информация
Бюджет:	EUR 50,000 – 70,000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 4:

Описание на дейността	<p>Енергиен мениджмънт в училище</p> <p>В рамките на класа, ще бъде сформиран „енергиен екип“. Членовете му ще бъдат обучени на енергийна ефективност в училище. Трябва да бъдат закупени прости измерителни устройства, с които енергийния екип ще може да измери потреблението на енергия в класната стая. На първия етап, в началото на отоплителния сезон в училището, енергийният екип ще направи измервания за кратък период (например един месец), без да предприема никакви енергийно ефективни действия. На втория етап енергийният екип ще направи същите измервания заедно с прилагането на някои прости енергийно ефективни действия за същия период като на първия етап (например един месец). След това те ще сравнят резултатите, които ще бъдат докладвани на целия клас. Въз основа на констатациите всеки екип ще подготви енергиен одит на сградата и ще изчисли спестяванията за цялата сграда. В следващата стъпка е важно и разпространението на констатациите в по-широката местна среда (пренос на знания в домашната среда, информирание на медиите за проекта и т.н.)</p>
Изпълнител	на - Хора/ученици, които желаят да си свалят

дейността	<p>приложението и да участват в дейностите</p> <ul style="list-style-type: none"> - Професионални училища, използвайки приложението като начин да образоват учениците повече в сферата на екологичния начин живот - Неправителствени организации, публични органи и компании, които желаят да изпълняват или да си сътрудничат с този проект. - ИТ компания за разработване на приложението
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Намаляване на използването на енергия в училище - Промяна на поведението сред учениците - Увеличаване на знанията по конкретни теми като енергийна ефективност сред учители и ученици
Период на изпълнение	2023-2027
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици - НПО - Местни власти и заинтересовани страни
Бюджет:	EUR 50,000 -80,000
Финансови ресурси:	Собствено финансиране или програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 5:

Описание на дейността	<p>Проект „Наблюдавай! Реагирай! Промени!“</p> <p>Проектът има за цел да повиши осведомеността на учениците по въпроси свързани със социалната и околната среда и с това как можем да им повлияем чрез социалните медии. Основните акценти са:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Насърчаване на учениците към активно
-----------------------	--

	<p>гражданско участие, свобода на словото и предприемане на действия. Те трябва да разберат че техния глас има значение и че те също притежават сила.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Приканване на учениците за използване на социалните медии, където да бъдат изслушани и да им се даде поле за споделяне на мнения относно регулации и общински решения. Създаване на приятелска социална среда, в която могат да споделят, без притеснения. - Подтикване на учениците да виждат и да отговарят. Те трябва да бъдат съпричастни с проблемите на града, както и да проявяват критично мислене и да изразяват мнението си спрямо решенията на местните власти и как тези решения ще повлияят върху тяхното бъдеще. - Учениците трябва да наблюдават промените, които се случват около тях спрямо околната среда и обществените теми и да бъде проведена дискусия. По време на нея, те трябва да споделят своите виждания, очаквания, мисли и несъгласие/съгласие. - Да подобрим знанията и уменията на учителите за социалните медии, за да имат още по-добра връзка с учениците и да могат да наблюдават целия процес по изразяване мислите на учениците в тях.
<p>Изпълнител на дейността</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици. - Заинтересовани лица в сферата на образованието.

	<ul style="list-style-type: none"> - Неправителствени организации, работещи в областта на образованието, предприемачеството и човешкото развитие.
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Подобрене на образователната политика - Създаване и насърчаване на активно гражданско общество сред подрастващите - Подобряване знанията и уменията на учителите по темите, свързани със социалните мрежи
Период на изпълнение	2025 - 2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици - Заинтересовани лица в сферата на образованието - Неправителствени организации, работещи в областта на образованието, предприемачеството и човешкото развитие - Местни власти
Бюджет:	EUR 50,000 – 60,000
Финансови ресурси:	Собствено финансиране или други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Деятност 6:

Описание на дейността	<p><i>Въвеждане на ИКТ-базирани методи в учебните предмети чрез използване на холограми.</i></p> <p>Основната цел на проекта е да повиши интереса на учениците към учебните занятия по СТЕМ предметите, свързани с опазването на околната среда и да ги подпомогне с академичните им постижения.</p> <p>Планира се целта да бъде постигната чрез разработване</p>
-----------------------	--

	<p>на образователна концепция, базирана на технологията на холограмите за ученици на възраст 13-14 години.</p> <p>Училищата имат реална нужда от обучения и подготовка на персонала в областта на ИКТ, както и от създаване на модерни, иновативни подходи за преподаване.</p>
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Училища от трите страни (ученици и учители); - Неправителствени организации - ИТ експерти.
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Повишен интерес и по-високи оценки по предметите на STEM. - Създаване на нови, иновативни цифрови образователни материали, свързани с опазването на водите, въздуха и почвите с помощта на холограми. - Учителите от училищата получават по-високи познания за използването на ИКТ.
Период на изпълнение	2025 - 2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Експерти за разработване на софтуер за холограми. - Експерти в обучения на учители за създаване на съдържание по STEM предмети, което може да се използва за софтуера за холограми. - Експерти по комуникации (за работа с различни групи заинтересовани страни)
Бюджет:	EUR 250.000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 7:

Описание на дейността	Въвеждане на концепцията за зелено
-----------------------	---

	<i>предприемачество за ученици от гимназията</i>
	Даване на възможност на учителите да придобият допълнителни умения за работа с учениците, обучение по нови методи на преподаване, свързани с предприемаческия потенциал на предизвикателството на изменението на климата и прехода към зелена икономика.
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици от гимназиите; - Експерти от неправителствени организации за създаване на обучения за зелено предприемачество и създаване на нови методи на обучение
Очаквани резултати	Учителите в средните училища са обучени да разпознават потенциала на прехода към зелена икономика и има разработен образователен метод за въвеждане на зеленото предприемачество в училищните класове, основано на творческото мислене като метод за решаване на проблеми
Период на изпълнение	2025 - 2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Експерти по предприемачество - Експерти по комуникация (за работа с различни групи заинтересовани страни)
Бюджет:	EUR 120.000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 8:

Описание на дейността	<i>Проект "Светлинно замърсяване"</i>
-----------------------	--

	<p>Светлинното замърсяване днес е глобален проблем, който се дължи на икономически, астрономически, свързани с безопасността и здравето проблеми, които засягат хората и предизвикват множество неблагоприятни последици за тях. Всички същества са зависими от естествените цикли на тялото, наречени циркадни ритми, и производството на мелатонин, които се регулират от светлината и тъмнината (напр. ден и нощ). Всички ние живеем в райони, където тези ритми са нарушени, тъй като сме изложени на светлина през цялото време. По време на сън производството на мелатонин може да бъде потиснато, което може да доведе до нарушения на съня и други здравословни проблеми, като повишено главоболие, умора на работещите, медицински обусловен стрес, някои форми на затлъстяване поради липса на сън и повишена тревожност.</p>
<p>Изпълнител на дейността</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Учители и ученици от гимназиите; - Експерти от неправителствени организации за организиране на обучения за зелено предприемачество и създаване на нови методи на обучение
<p>Очаквани резултати</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Споделяне на нови знания и умения между учители и ученици - сътрудничество с международни партньори, създаване на силни връзки за бъдещо сътрудничество. - Брошура за дейностите по проекта и най-добрите практики, включително многоезичен речник, който може да се използва от други училища.

	<ul style="list-style-type: none"> - Разработени решения срещу светлинното замърсяване от ученици от училища за професионално образование и обучение
Период на изпълнение	2025 - 2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Разработчици на приложения и уеб сайтове; - Експерти по теми като опазване на околната среда; - Експерти по комуникация и разпространение на информация; - Учители, обучаващи ученици чрез приложението.
Бюджет:	EUR 150.000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 9:

Описание на дейността	<p>Проект „Повишаване на нивото на разбиране на публични дейности в училищата“</p> <p>Проектът за повишаване на цялостното ниво на разбиране на публични (с обществено значение) дейности в училищата от трите участващи региона цели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Организиране на ученически посещения и наблюдения на производствения процес в комуналните предприятия за събиране на отпадъци, центрове за рециклиране, заводи за пречистване на питейната вода, заводи за третиране на отпадните води, предприятия за поддържане на зелените площи - Реално участие в дейности с обществено значение - Създаване на информационни материали: брошури,
-----------------------	--

	<p>диплянки, постери и т.н., свързани с посочените теми</p> <ul style="list-style-type: none"> - Идеи за опазване на околната среда (природа без отпадъци, пестена на вода, рециклиране, разделно събиране на отпадъци, забрана за еднократната употребата на пластмаса) - Ученически състезания на изброените по-горе теми
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Училища (учители и ученици) - Неправителствени организации - Местни обществени предприятия - Местни власти
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на знанията на учители и ученици по темите от обществено значение - Придобиване на практически умения, свързани с това как можем да опазим природата чиста и да подобрим начина си на живот чрез рециклиране, пестене на вода, намаляване на количеството използвана пластмаса - Създаване на навици в учениците за рециклиране и правилно използване на природните ресурси
Период на изпълнение	2025 - 2028
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Училища - Неправителствени организации - Местни обществени предприятия - Местни власти - Други заинтересовани лица
Бюджет:	EUR 150.000 – 200,000
Финансови ресурси:	Програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС

	от настоящия програмен период 2021-2027 г.
--	--

Дейност 10:

Описание на дейността	<p>Заглавие: Създаване на ресурсни центрове за екологично образование</p> <p>Партньорите по проекта ще си сътрудничат за създаването на ресурсни центрове за екологично образование в различни държави. Тези центрове ще служат като средища за достъп на преподаватели, ученици и членове на общността до образователни материали, инструменти и информация, свързани с екологични теми. Те ще предлагат семинари, обучителни сесии и образователни програми в подкрепа на интегрирането на екологичното образование в учебните програми и извънкласните дейности. Центровете ще предоставят и възможности за работа в мрежа и техническа помощ на училищата и образователните институции.</p>
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Общини - Регионални власти - Местни - регионални съвети - НПО
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Овластяване на общностите за предприемане на действия по местни екологични въпроси чрез образование и осведоменост - Засилено съдействие и обмен на знания между преподаватели и експерти по околна среда - Подобрен достъп на преподавателите и учениците до висококачествени ресурси за екологично образование.

	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на капацитета на училищата и образователните институции за провеждане на ефективни програми за екологично образование.
Период на изпълнение	2023 - 2027
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Персонал, който да управлява и ръководи ресурсните центрове. - Обучители или координатори, които да водят семинари и обучения. - Доброволци или стажанти, които да помагат в дейностите на центъра.
Бюджет:	EUR 200.000 – 500.000.
Финансови ресурси:	Министерства, възможности за Европейско финансиране.

Дейност 11:

Описание на дейността	<p>Заглавие: Създаване на регионални форуми за екологично образование</p> <p>Партньорите по проекта ще си сътрудничат за създаването на регионални форуми за екологично образование в различни страни. Тези форуми ще служат като платформи за заинтересованите страни от образователните институции, правителствените органи, неправителствените организации (НПО), бизнеса и членовете на общността, които ще се събират, за да обсъждат и решават въпроси, свързани с околната среда, в образователния процес. Форумите ще организират редовни срещи, семинари и конференции, насочени към споделяне.</p>
-----------------------	---

Изпълнител на дейността	- НПО
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на осведомеността и разбирането на въпросите, свързани с околната среда, сред заинтересованите страни в образователния сектор. - Засилено сътрудничество и координация между различни социално-икономически организации и образователни институции за справяне с екологичните предизвикателства. - Разработване на приложими стратегии и инициативи за интегриране на екологичното образование във формалната и неформалната образователна структура.
Период на изпълнение	2023 - 2027
Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Координатори и посредници на проекта, които да организират и управляват форумите. - Представители на образователни институции, правителствени агенции, неправителствени организации, бизнес и обществени организации, които да участват в дейностите на форума. - Обучители или експерти, които да водят семинари и да оказват техническа помощ.
Бюджет:	EUR 10.000 - 50.000
Финансови ресурси:	Програма Еразъм+; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

Дейност 12:

Описание на дейността	Заглавие: Младежки лагер за екологично образование
-----------------------	---

	<p>Организиране на едноседмичен младежки лагер, посветен на екологичното образование, за ученици от средните училища в Пазарджик, Кочани и Лариса. Лагерът ще предостави практически образователни преживявания, дейности на открито и семинари по теми като устойчиво земеделие, опазване на водите, екологичен начин на живот и опазване на природата. Участниците ще се включат в дейности за обучение чрез преживяване, упражнения за изграждане на екипи и екологични проекти, насочени към справяне с местните екологични предизвикателства. Лагерът ще включва и дейности за културен обмен с цел насърчаване на разбирателството и приятелството между участниците.</p>
Изпълнител на дейността	<ul style="list-style-type: none"> - Общини - НПО - Частни фирми
Очаквани резултати	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на осведомеността за околната среда и екологично осъзнато поведение сред участващите ученици. - Укрепване на приятелските отношения и межкултурното разбирателство между младежи от различни региони. - Овластяване на учениците за предприемане на действия по екологични въпроси в техните общности. - Създаване на екологични проекти или инициативи с положително въздействие върху местните екосистеми.
Период на изпълнение	2023 - 2027

Човешки ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - Съветници в лагера - Преподаватели в областта на околната среда - Координатори на дейности - Помощен персонал - Ръководители от НПО
Бюджет:	EUR 25000 -100000
Финансови ресурси:	Национално или частно финансиране, програма "Еразъм+"; Други потенциални програми на ЕС от настоящия програмен период 2021-2027 г.

8. Източници

- [Министерство за образование и наука,](#)
- [Бюро за развитие на образованието,](#)
- [Център за образование на възрастни,](#)
- [Център за професионално образование и обучение,](#)
- Национален изпитен център
(<http://www.dic.gov.mk>, <http://www.matura.gov.mk/Default.aspx?language=EN>).
- Ценни данни и анализи за образователната система, включително на английски език, са публично достъпни на портала на [State Statistical Office](#).
- [Национални студентски такси и системи за подпомагане](#)
- [Организиране на академичната година във висшето образование](#)
- [Организация на учебното време в Европа](#) (Начално и средно общо образование)
- [Препоръчително годишно време за обучение в редовното задължително образование в Европа](#) (Представени по класове/етапи за редовното задължително образование, както и по предмети и държави)
- [Заплати и възнаграждения на учители и директори на училища в Европа](#) (Заплати и възнаграждения на учители и директори на училища в предучилищното, началното, основното и средното образование)

- www.pazardjik.bg
- www.bnr.bg
- www.bta.bg
- www.reap-bg.eu
- www.cseq.eu